

Küresel Ölçekte Önerilen Vergilerin Mali ve Sosyal Etkilerinin Değerlendirilmesi

Assessment of The Financial And Social Effects of Taxes Proposed on A Global Scale

Hamdi Furkan Günay¹, Nurullah Altun²

Öz

Küreselleşme süreci ülkelerin tek başına çözüm üretemeyecekleri bir takım sorunlar doğurmuştur. Küresel düzeyde yaşanan, finansal istikrarsızlık, çevre kirliliği, küresel ısınma ve yoksulluk söz konusu sorunlardan birkaç tanesidir. Küresel ölçekte vergileme fikri bu sorunların çözümünde öne çıkan konulardan biridir. Öyle ki, küresel düzeyde önerilen vergilerin, önemli bir finansman kaynağı olmaları yanında, iyi bir de politika aracı olma işlevi taşıyacağı düşünülmektedir. Küresel vergi önerilerinin çevresel ve finansal nitelikli sorunların çözümü başta olmak üzere birçok amaca yönelik örnekleri bulunmaktadır. Bu çalışma küresel ölçekte uygulanması önerilen vergilerin, mali ve sosyal yönden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçları; küresel ölçekte önerilen vergilerin mali ve sosyal yönden önemli işlevler taşıyabileceğini ancak beklenen başarının her şeyden önce küresel iş birliğine bağlı olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca söz konusu vergilerin şimdilik bir öneri olduğu ve uygulanması önünde önemli engellerin olduğu belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Vergiler, Tobin Vergisi, Karbon Vergisi

Abstract

The globalization process has created a number of problems that countries cannot produce solutions alone. Global financial instability, environmental pollution, global warming and poverty are some of these problems. The idea of taxation at the global level is one of the issues that come to the fore to solve problems. Thus taxes at the global level are expected to serve as a good policy tool as well as being an important source of funding. There are varieties of global tax proposals for many purposes, especially for the solution of environmental and financial problems. The aim of this study is to evaluate the taxation on the global scale from financial and social perspectives. The results of the study show that global taxes may have important functions in the financial and social aspects but that the expected success from taxation depends on global co-operation above all else. It should also be noted that these taxes are currently a proposal and that there are significant obstacles to the implementation of these taxes.

Keywords: Global Taxes, Tobin Tax, Carbon Tax

JEL: H20, H27, H40

Derleme [Review]

Submitted: 31 / 07 / 2018

Accepted: 15 / 03 / 2019

¹ Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, hamdifurkangunay@gmail.com, 0000-0002-0690-4903

² Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, naltun@sakarya.edu.tr, 0000-0003-2325-0769

Giriş

Küresel ölçekte uygulanması önerilen vergiler, küresel ölçekte gündeme gelen sorunların çözümünde finansman kaynağı ve bir araç olarak düşünülmektedir. Zira sosyal, siyasi ve ekonomik boyutları bulunan küreselleşme beraberinde, çözüm için küresel iş birliğini gerekli kılan bir takım problemler doğurmuştur. Bu kapsamda özellikle yoksulluk, çevre kirliliği, küresel ısınma ve ülke sınırlarını aşan salgın hastalıklar gibi problemler tüm dünyayı tehdit etmektedir. Bu bağlamda ülkelerin çözüm adına, küresel ölçekte iş birliğine dayalı politikalar takip etmeleri gerekmektedir. Bu politika araçlarından biri de vergilerdir. Küresel ölçekte vergi önerileri; olumsuz dışsalıkların azaltılmasında bir politika aracı olmasının yanı sıra, küresel kamusal malların finansmanı için de bir gelir kaynağı olarak düşünülmektedir.

Küresel ölçekte ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm arayışlarının bir ürünü olarak doğan küresel nitelikli vergilerin aynı zamanda mali ve sosyal boyutlu sonuçları bulunmaktadır. Mali yönden bakıldığında küresel vergiler; yoksulluğun azaltılması, halk sağlığına ilişkin tedbirler, çevre kirliliğinin ve emisyonun azaltılması gibi amaçlara yönelik önemli bir gelir kaynağı olabilir. Bu küresel vergilerin, bahsedilen küresel tehditlerin çözümünde finansman gereği yönünü teşkil ederek, vergilemenin mali yönüne işaret etmektedir. Öte yandan vergiler aynı zamanda güçlü bir politika aracıdır. Örneğin küresel ölçekte önerilen karbon vergisi uygulaması, çevreye zararlı faaliyetlerin azaltılmasında etkili olabilecektir. Benzer şekilde örneğin bir uluslararası silah ticareti vergisi, dünya üzerindeki silah hacmini azaltarak dünya barışına katkıda bulunabilecektir. Ayrıca küresel vergiler uygun şekilde dizayn edildiği takdirde dünyadaki gelir eşitsizliğinin azaltılması noktasında da etkili olabilecektir. Genel bir çerçeveden bakıldığında bu durum ise, küresel vergilerin sosyal nitelikli yönünü oluşturmaktadır.

Çalışmanın esasını oluşturan küresel vergi önerilerinin, küresel düzeyde ve iş birliği içinde henüz uygulanmayışı veri temin edilmesi, karşılaştırma yapılması ya da farklı noktalardan inceleme yapılmasını olanaksız kılmıştır. Dolayısıyla çalışma derin bir inceleme barındırmaksızın, yer yer varsayımlar üzerinden hareket etmektedir. Bu durum aynı zamanda çalışmanın sınırlılıklarından birini teşkil etmektedir.

Küresel ölçekte önerilen vergilerin mali ve sosyal nitelikli yönünü değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma iki başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta küresel ölçekte vergileme fikri ve ortaya çıkış gerekçelerine ilişkin genel bilgiler verilecektir. İkinci ve son başlıkta ise söz konusu vergiler; çevreye yönelik, finansal sektöre yönelik ve diğer küresel vergi önerileri tasnifi altında incelenecektir. İlgili başlıklar doğrultusunda öncelikle söz konusu vergi önerileri hakkında genel bilgiler sunulacak, sonrasında ise ulaşılan bazı veriler ve varsayımlardan hareketle mali ve sosyal yönden çıkarımlar yapılacaktır.

1. Küresel Ölçekte Vergileme Fikri ve Ortaya Çıkış Gerekçeleri

Hukuk bilimci James Lorimer, 1884 yılındaki *Ultimate Problems of International Jurisprudence* isimli kitabında, küresel ölçekte vergileme fikrini ilk kez ileri sürmüştür. Ayrıca Alfred Marshall, John Maynard Keynes ve James Meade gibi yazarların eserlerinde de bu kavrama rastlamak mümkündür. 1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafından küresel ölçekte vergiler, işsizlik ve finansal istikrarsızlık gibi problemlerin çözümü için gereken finansman desteği adına çözüm önerisi olarak sunulmuştur. Küresel düzeyde ekonomik yönetim ve servet dağılımının iyileştirilmesi arzulanan bir şey olmaktan öte, mantıksal bir gereklilik olarak görülmektedir (Paul ve Wahlberg, 2002: 2). Dolayısıyla küresel ölçekte vergilerin küresel kamusal malların³ finansmanında kullanılması fikri uzun yıllardır tartışılmalı politika önerilerinden biridir.

Küresel vergilere ilişkin birçok çalışma yapılmış olmakla beraber, küresel ölçekte vergileme fikrinin doğmasına neden olan sorunları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Uemura, 2007: 115);

Küresel düzeyde yaşanan sorunlar: Tüm dünyayı ilgilendirecek düzeyde sorunların ortaya çıkması, bu tür vergilerin gündeme gelmesinin en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle, örneğin karbon emisyonlarına yönelik bir verginin salınması, daha az fosil yakıtların kullanılmasını sağlayarak iklim değişikliğini önlemek adına küresel düzeyde olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Aynı şekilde geçmişte çeşitli örnekleri bulunan finans ve bankacılık krizlerini önlemek ve ulusal ekonomik politikaları daha etkin kılmak adına döviz işlemlerine yönelik bir vergi önemli bir araç işlevi taşıyabilir.

Gelir sağlamak: Küresel vergiler, küresel düzeyde zararlı faaliyetlerin azaltılmasında araç olarak kullanılmasının yanı sıra aynı zamanda önemli bir gelir kaynağı da olabilirler. Ayrıca örneğin silah ticaretinin hacminin azaltılması adına, uluslararası silah ticareti vergisi önerilmektedir. Böylece hem silah ticaretinin hacmi azaltılabilecek, hem de silah ticaretinin vergilendirilmesinden önemli ölçüde gelir elde edilebilecektir.

³ Küresel Kamusal Mal: Fayda ve zararları ülkeler, insan grupları ve nesiller açısından evrensel bir nitelik gösteren mallar olarak tanımlanmaktadır (Kaul, 2015: 10).

Adalete katkıda bulunmak: Küresel ölçekte önerilen vergiler aynı zamanda, adalete farklı açılardan katkıda bulunabilmektedir. Bunlardan birincisi döviz işlemlerinden yaşanan spekülasyona ilişkindir. Sınırlı sayıda insan finansal marketler aracılığıyla önemli karlar elde etmektedirler. Spekülasyonların ve kırılğanlığın neden olduğu finansal krizlerden ise çoğu zaman halk etkilenmektedir. İkincisi ise, küresel düzeyde geliri yeniden dağıtıcı politikaların izlenmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılmasında yararlı olabilecektir. Küresel vergiler bu sorunların çözümünde kullanılacak bir araçtır.

Küresel ölçekte uygulanması düşünülen vergilere ilişkin üzerinde uzlaşmış evrensel bir tanım olmamakla beraber yine de birkaç tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamalardan birinde küresel ölçekte vergi; sürdürülebilir bir refah toplumu oluşturabilmek adına küresel düzeyde önemli bir politika aracı olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre ise; küresel mal ve faaliyetler üzerine küresel ölçekte vergi yüklenmesidir. Bu tür vergiler küresel faaliyetlerin olumsuz etkilerini azaltmanın yanı sıra, belli bir düzeyde gelir sağlanmakta ayrıca gelirlerin yeniden dağıtılması işlevi taşımaktadır. Bu bilgilerden hareketle küresel mal ve faaliyetler üzerine vergi koymak, küresel faaliyetlerin olumsuz etkilerini azaltmak, gelir sağlanması ve gelirin yeniden dağıtılmasından oluşan dört kriter, küresel vergilerin en nitelikli ve işlevsel şeklini oluşturmaktadır (Jemura, 2007: 114). Paul ve Wahlberg (2002)'ye göre ise; küresel vergilerin üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; politika aracı olmak, geliri sağlamak ve gelirin yeniden dağıtımını sağlamaktır. Bazı yazarlar küresel vergilerin, çevreye zararlı faaliyetlerin azaltılmasında araç olmak ya da gelir dağılımını iyileştirmek gibi sosyal nitelikli amaçlarına önem verirken, birçoğu ise mali boyutunu ön planda değerlendirmektedir. Ancak bu amaçlar birlikte değerlendirildiğinde aralarında bir çatışma yaşanabilmektedir. Zira, örneğin dışsallıkları azaltmayı amaçlayan başarılı bir küresel vergi, kalkınmaya hizmet edebilecek bir gelir vadedmesine rağmen, sonunda başarılı olursa negatif dışsallıklara yol açan faaliyetleri ortadan kaldıracaktır. Yine, mali amaç odaklı salınan küresel bir vergi ise sosyal nitelikli boyutları ihmal edebilecektir (Saruç, 2009: 114).

Küresel vergi önerilerinin, genel olarak bakıldığında çevrenin korunmasına yönelik, sermaye hareketleri, silah ticareti ve internet gibi birçok alanda yapıldığı görülmektedir.

2. Küresel Ölçekte Önerilen Vergilerin Mali ve Sosyal Yönden İncelenmesi

Daha önce bahsedildiği üzere, küresel ölçekte ortaya çıkan sorunların çözümünde ve küresel kamusal malların finansmanında kullanılmak üzere küresel ölçekte vergiler önerilmiştir. Kamusal mal ve ihtiyaçların sağlanmasıyla yakından ilişkili olan vergilemenin mali amacını, potansiyel vergi gelirlerinin düzeyi, sermaye giriş ve çıkışı, işlem hacmi ve kayıt dışılık üzerindeki etkisi gibi çeşitli açılardan değerlendirmek mümkündür. Öte yandan küresel ölçekte vergilendirme talebinin sosyal nitelikli gerekçelerini ise; çevre ve halk sağlığına zararlı etkilerin azaltılması, yoksulluğa ve gelir adaletine yönelik katkıları ve sosyal politika programlarının finansman kaynağı olarak kullanılması yönünden değerlendirilebilir.

Küresel ölçekte önerilen vergiler incelendiğinde söz konusu vergileri çeşitli açılardan kategorilere ayırmak mümkün olmakla birlikte bu çalışmada; çevreye yönelik, finansal sektöre yönelik ve diğer küresel ölçekte vergi önerileri ayrımı çerçevesinde bir inceleme yapılmıştır.

2.1. Çevreye Yönelik Küresel Vergi Önerileri

Uluslararası düzeyde uygulanacak bir çevre vergisi fikrini yakından incelemek adına, bu tür vergilerin uygulama nedenlerine değinmek yararlı olacaktır. Bunlar (Wahl, 2006: 6);

✓ Çoğu çevresel problemler uluslararası ya da küresel düzeydedir. Bu yüzden sadece ulusal çerçevede değerlendirmek doğru olmayacaktır.

✓ Ekonomik açıdan bakıldığında ise çevreye yönelik zararlar olumsuz bir dışsallık örneğidir. Yani, bu tür hasarlar, sorumluları tarafından karşılanmayan maliyetlere neden olmaktadır. Bu tür vergiler sorumluların en azından maliyetlerin bir kısmını karşılamasını sağlar.

✓ Çevre genel bir perspektiften bakıldığında küresel kamusal mal niteliğindedir. Dolayısıyla küresel düzeyde vergilerle finanse edilmelidir.

Çevre sorunlarının gün geçtikçe daha ciddi bir hal alması, Avrupa Birliği ve OECD ülkelerini bu yönde politika arayışlarına yöneltmiştir. Küresel düzeyde olumsuz dışsallıkların başlıca örnekleri, ozon tabakasını zarar veren kimyasal maddeler ve global iklim değişikliklerine, okyanus balıklarının azalmasına ve biyolojik çeşitliliğe zarar vererek doğal ortamın tahribine yol açan sera gazlarıdır. Bu negatif dışsallıkların önlenmesi adına birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede, çevre vergileri gündeme gelmektedir (Eser ve Birinci, 2013: 182). Aşağıda bu doğrultuda önerilen belli başlı vergilere yer verilmiştir.

Karbon Vergisi: Bilindiği üzere tüm canlılarının geleceğini tehdit eden iklim değişikliğini önlemek adına karbondioksit salınımının azaltılması gereği, önemli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda karbon vergileri, fosil yakıtların kullanımına ilişkin bir vergi yükleyerek daha az fosil yakıt kullanımını teşvik etmekte ve böylece karbondioksit salınımının azaltılmasını sağlamaktadır (Uemura, 2007: 115).

En popüler kirlilik vergilerinden olan karbon vergileri oranı teoride karbondioksit salınımının sosyal maliyeti olarak düşünülen, sera gazı emisyonlarının çevreye verdiği hasarı yansıtmalıdır. Ancak, uygulamada bunun hesaplanması çok büyük enerji santralleri gibi örnekler dışında pahalıya mal olabilecektir. Bu zorluğun nedenleri arasında; karbondioksit veya diğer zararlı gazların salınımı atmosferde yıllarca hatta yüzyıllarca kalabilmesi, sera gazlarının zaman içindeki salınımına bağlı olarak zarar derecesinin artışı ve tahmini maliyetlerin eleştirel nitelikte olmasıdır (Marron vd., 2015: 4).

Bu vergiler birim sera gazı emisyonu başına alınan sabit nitelikte bir tüketim vergisi olarak uygulanmaktadır. Dolayısıyla verginin konusunu fosil atıkların yanması sonucu ortaya çıkan emisyon düzeyi oluşturmaktadır. Verginin yükümlüsü üretim veya tüketim sürecinde çevreye zararlı emisyon salınımına neden olanlar olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde vergiyi doğuran olay ise fosil atık kullanımı sonrası ortaya çıkan emisyon salınımının gerçekleşmesidir. Öte yandan, söz konusu vergilemenin küresel ölçekte uygulanması fikri birçok soruyu beraberinde getirmektedir. Örneğin böyle bir vergiyi kim toplayacaktır? İndirim, muafiyet gibi politikaları kim, neye göre belirleyecektir? Vergi mükellefiyeti ülkeler bazında mı belirlenecektir, yoksa kurum ve birey bazında mı? Konu karbondioksit salınımı olduğuna göre, vergi matrahı adil olarak nasıl tespit edilecektir? Bu gibi sorular henüz ortaya konmamış ve birçok karmaşık konuyu beraberinde getiren sorulardır. Bu vergilerin uygulanması konusunda her ne kadar küresel ölçekte bir uzlaşma sağlanmasa da, vergi gelirlerine etkisi yönünden değerlendirebilmek adına dünyada karbondioksit emisyon düzeyine bakmak fikir vermesi açısından yararlı olabilir.

Tablo 1. En Çok Karbondioksit Salınımı Yapan 10 Ülke (2014, kiloton)

Ülkeler	Emisyon Düzeyi	Ülkeler	Emisyon Düzeyi
Çin	10,291,927	Almanya	719,883
ABD	5,254,280	İran	649,481
Hindistan	2,238,377	Suudi Arabistan	601,047
Rusya	1,705,346	Güney Kore	587,156
Japonya	1,214,048	Kanada	537,193
Dünya: 36,138,285			

Kaynak: World Bank (2017), <https://goo.gl/cdV1mH>, (04.12.17).

Vergilemenin sağlayacağı gelir, vergi oranına, mükellefe, mükelleflerin ona nasıl tepki vereceğine kadar birçok faktörle ilgilidir. Yukarıdaki karbondioksit salınımına ilişkin tablodan hareketle, örneğin küresel ölçekte metrik ton başına 100 dolarlık bir vergileme, vergi kaçırma gibi unsurlar göz ardı edildiğinde maksimum 3,6 trilyon dolar düzeyinde bir vergi geliri sağlayabilecektir. Söz konusu tablo ve rakamlar karbon vergisinin gelir getirme potansiyelini ortaya koyar niteliktedir. Öte yandan, gelir potansiyelinin yüksek olmasına rağmen, elde edilecek gelirin kalkınma ya da sosyal nitelikli amaçlar doğrultusunda kullanılacağı garanti değildir. Bu bağlamda küresel iş birliğinin tesis edilmesi yararlı olabilir.

Çevreye zararlı faaliyetlerin azaltılması gibi sosyal nitelikli amaçlara dönük olarak doğan karbon vergilerinin, en önemli işlevi karbondioksit emisyonunun azaltılmasını sağlamaktır. Böyle bir vergileme, karbondioksit salınımı yapan faaliyetlerin azaltılması veya çevreye duyarlı yeni teknolojinin kullanılmasının teşvikinde etkili olabilecektir. Elde edilen gelir ile çevreye zarar vermeyen alternatif enerjilerin desteklenmesi, kullanıcıların bilgilendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması mümkün olabilir.

Öte yandan vergileme fikrinin gelir dağılımına olan etkisi küresel ölçekte uygulanması düşünülen bir vergileme için daha karmaşık nitelikte olabilecektir. Öyle ki, örneğin dünyada yaklaşık iki milyar insan hiç ticari yakıt kullanmamaktadır ve yakıt kullanımı ve karbondioksit salınımı ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Karbon vergisinin her gelir düzeyi için aynı ölçüde alınması, bu vergileme fikrine dair yapılan eleştirilerden bir tanesidir. Dolayısıyla küresel karbon vergisi fikrinin gelir dağılımını iyileştirici etkisi tartışmaya açık bir olgudur. Söz konusu vergi fikrinin gelirin yeniden dağılımına ilişkin bu

gibi olumsuz etkilerini bertaraf edebilmek adına ülkelerin bir araya gelerek, uluslararası bir anlaşma düzenlemesi yararlı olabilecektir (Landau, 2005: 78).

Uluslararası Taşımacılık Vergisi: Çevrenin korunmasına yönelik küresel düzeyde vergilerden biri de, uluslararası taşımacılık vergisidir. Hava taşımacılığı ve nakliye işlemlerini kapsayan söz konusu vergi önerisi, karbon emisyonlarının azaltılması amacıyla ortaya çıkmıştır. Uluslararası hava ve deniz taşımacılığı ve nakliye işlemleri günümüzde küresel karbon emisyonlarının giderek daha büyük bir parçasını oluşturmaktadır (Keen vd., 2013: 703). Gerçekten de, iklim değişikliğine neden olan sera gazlarının salınımında önemli ve artan nitelikte bir payı olan uluslararası taşımacılık, gün geçtikçe büyüyen bir sektör konumundadır. 2010 yılı itibarıyla çevreye zararlı gaz salınımının % 14'ünü söz konusu sektör oluşturmaktadır ve sektördeki kullanılan enerjinin % 95'i fosil yakıtlardan elde edilmektedir (EPA, 2017). Bu noktadan hareketle, bu tür vergiler küresel kamusal mal mahiyetindeki okyanuslar, çevre ve atmosfer gibi malların kullanımına ek maliyet yükleyerek, insanların bu gibi mallara verdiği ağır hasarın azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu doğrultuda gündeme gelen önerilerin başında uçak yakıtlarının vergilendirilmesi fikri gelmektedir. Elli yıl öncesine dayanan uluslararası hava taşımacılığına vergi yüklenmesi fikri, sınırlı sayıda ülke tarafından desteklenmiştir. Bu doğrultudaki örneklerden biri olarak 2009 yılında Fransa başta olmak üzere birkaç ülkenin yolcu biletleri üzerine küçük bir vergi getirilmesi gösterilebilir (Bird, 2015: 23). Bu tür vergiler, çevre başta olmak üzere küresel kamusal malların korunmasında etkili bir araç olabileceği gibi aynı zamanda önemli bir de gelir kaynağı olabileceklendir.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) ve Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yürütülen araştırmayla uçak yakıtı vergisinin küresel ısınma ve atmosfer üzerindeki diğer zararlı faaliyetlerin azaltılması üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmaya göre, söz konusu verginin bilet ve navlun ücretlerini daha pahalı hale getireceğini, verginin tamamen tüketicilere geçmesi durumunda ise maliyetlerin % 5 artacağını ve bunun sonucunda da talebin % 5-10 arasında düşeceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 1998 yılında 300 milyar dolar olan toplam havayolu taşımacılık cirosunun, yakıt maliyetlerinin % 20'den daha olduğu tahmin edilmektedir. Yine 1998 tarihli bir araştırmada, % 25 oranında bir uçak yakıtı vergisinin fosil yakıt kullanımını % 50 azaltacağı ve yıllık 12,5 milyar dolarlık kazanç sağlayacağı düşünülmektedir (Paul ve Wahlberg, 2002: 17). Söz konusu vergileme talebinde; mükellefin havayolu şirketleri, verginin konusunun uçak yakıtı olduğu düşünülebilir. Ancak vergilemeye ilişkin birçok açık olmayan hususun varlığı bu vergi fikri için de geçerlidir. Verginin kim tarafından, nasıl toplanarak, ne gibi amaçlar doğrultusunda kullanılacağı ve örneğin uluslararası uçuşlarda vergi matrahının nasıl tespit edileceği bu hususlardan sadece birkaçıdır. Ayrıca böyle bir vergilemenin uluslararası rekabeti etkileyeceği açıktır. Bu bağlamda mali sömürüye izin vermeyen, adil bir uluslararası taşımacılık vergisinin tesis edilmesi oldukça zor ve karmaşık bir sürece işaret etmektedir.

Diğer çevresel vergilerde olduğu gibi, taşımacılık sektörüne yönelik bir vergi önerisinin de temel gayesi çevrenin korunması ve iyileştirilmesidir. Dolayısıyla küresel kamusal mallardan biri olan çevreye yönelik zararlı faaliyetlerin azaltılması, bu vergi fikrinin sosyal yönlü amaçlarından biri olmaktadır. Ayrıca bu gibi çevresel vergilerin uygulanmasıyla, emek veya sermaye üzerine uygulanan vergilerin azaltılması politikası, bu vergi fikrinin bir diğer yararı olarak değerlendirilmektedir (Eskeland ve Lindstad, 2015: 54). Öte yandan örneğin muhtemel bir uçak yakıtı vergisinin bilet fiyatlarına yansıtılabilir nitelikte olması, bu vergileme fikrinin adalet yönünden eleştirilebilir bir özelliği olarak değerlendirilebilir.

Hammadde Vergisi: Tüm dünyada çevreye zararlı atık miktarlarının artması sonucu, ortaya çıkan çevresel problemlerle nasıl baş edileceği sıklıkla gündeme gelen konulardan biridir. Bölgesel ve küresel nitelikli birçok soruna neden olan söz konusu atıklar, içme sularına zarar vermesinin yanı sıra, atıklar içinde bulunan zararlı maddelerin bitki ve hayvan türlerine zarar vermesi de ortaya çıkan sonuçlar arasındadır. Bu gibi olumsuz sonuçların önlenmesinde piyasa mekanizmasının etkili olmadığı görüşünden hareketle, bir hammadde vergisinin bahsedilen negatif dışsallıkların önlenmesinde etkili olabileceği öne sürülmüştür. Böyle bir vergi üretim ve tüketim yapısını değiştirerek, çevreye zararlı atıkların artışını azaltabilecektir (Bruvoll, 1998: 2).

Söz konusu vergi ile kirlenici, çevreye zararlı maddelerin kullanımını azaltıcı yönde teşvik edildiği gibi aynı zamanda çevreye yönelik olumsuz dışsallığın maliyetine de katlanmış olmaktadır. Bruvoll (1998), Norveç'e ilişkin yaptığı bir çalışmada, % 15 oranlı bir hammadde vergisinin çevreye zararlı plastik, kağıt gibi atıkların kullanımını % 11 oranında azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Yine aynı araştırmaya göre söz konusu vergilemenin 2030 yılında 10,7 milyar Norveç Kronu gelir sağlayacağı tahmin edilmiştir ve bu da stopaj usulü elde edilen vergilerin % 3,6'sına denk gelmektedir. Görüldüğü üzere söz konusu vergi önerisi önemli bir mali kaynak yaratma potansiyelinin yanı sıra, çevreye zararlı faaliyetlerin azaltılmasında da etkili sonuçlar vadetmektedir. Ancak söz konusu vergilemenin küresel boyutta uygulanması, vergilenmeye dair belirlenmesi gereken birçok konuyu gündeme getirmektedir. Vergi gelirlerinin kim tarafından neye göre yönetileceği, vergiyi doğuran olayın ne olacağı ve ne şekilde takip edileceği, uluslararası nitelik gösterebilecek durumlarda nasıl bir uygulamanın izleneceği, bu vergilemenin küresel düzeyde amaçlarına ulaşabilmesi için açıklığa kavuşturulması gereken sorulardan birkaçıdır.

2.2. Finansal Sektöre Yönelik Vergiler

Küresel ölçekte vergilendirilmesi önerilen bir diğer alan ise; finansal sektördür. Küreselleşmeyle tüm dünyada uluslararası sermaye akışı hızlanmıştır. Sermaye akışının her zamankinden daha hızlı ve akışkan nitelikte oluşu, sermaye hareketlerinin yol açtığı birtakım problemleri gündeme getirmiştir. Bu problemler arasında; kurlarda oynaklık, finansal istikrarsızlık ve spekülasyon davranışlarının verdiği zararlar bulunmaktadır. Bu sorunların çözümü adına Tobin vergisi, bankacılık vergisi, finansal işlem vergisi gibi vergiler önerilmiştir (Bird, 2015: 12).

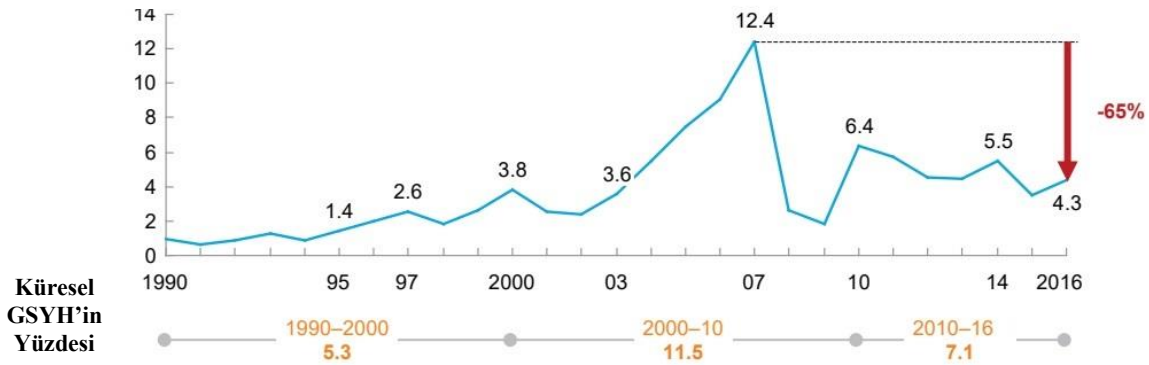
Tobin Vergisi: Küresel ölçekte önerilen vergiler içinde belki de en popüler olanı Tobin vergisi, Nobel ekonomi ödüllü James Tobin tarafından geliştirilmiştir. Bu vergi ilk olarak kısa vadeli sermaye akışını azaltarak, uluslararası para birimi dalgalanmalarını hafifletmek amacıyla önerilmiştir. Dolayısıyla, gelir sağlanması amacı önemli bir unsur olmamaktadır. Yaşanan krizlerin etkisiyle, böyle bir vergi kamuoyundan önemli bir destek görmüştür (McMahon, 2001: 3). Bu verginin uygulama amaçları arasında; finansal piyasalara yönelik negatif dışsallıkların azaltılması, ekonomik krizlerin maliyetinin karşılanması ve kamu açıklarının kapatılarak küresel kalkınmanın desteklenmesi bulunmaktadır (Güler vd., 2012: 5).

Söz konusu vergi, kısaca bir para biriminden başka bir para birimine çevrilecek olan paradan % 0,1 ile % 0,5 arası bir oranda vergi alınmasına dayanmaktadır. Söz konusu vergi hem alış hem de satış da işlem miktarı üzerine uygulanarak tahsil edilmektedir. Böyle bir vergi spekülasyon maliyetini yükselterek, kısa vadeli veya gecelik spekülasyona dayalı kar elde etme ihtimalinin azaltılmasına katkıda bulunmaktadır (Saraçoğlu ve Şahan, 2004: 74).

Sermaye hareketleri üzerine koyulacak böyle bir vergi, kısa vadeli ve spekülasyon nitelikli hareketleri karlı olmaktan çıkaracak ancak uzun dönemli sermaye hareketli ve yatırımlar olumsuz etkilenmeyecektir. Söz konusu verginin bir diğer özelliği ise, azalan oranlı nitelik göstermesidir. Dolayısıyla yatırımın vadesi ne kadar uzun olursa, yatırım üzerindeki etkisi de o denli az olmaktadır (Arıkboğa, 2001: 42). Elbette ki, böyle bir verginin başarılı olabilmesi, yüksek düzeyde bir iş birliği çerçevesinde bütün ülkelerin uygulamasına bağlı olmaktadır. Zira, sermaye girişi sağlamak isteyen ülkeler bu öneriyi sıcak bakmayabilecektir.

Diğer yandan, yoksulluğun azaltılması, çevre gibi küresel kamusal malların finansmanında kullanılabilir bir gelir elde edilmesi bu vergi fikrinin sosyal yönünü oluşturmaktadır. Verginin mükellefini finansal kurumlar, hükümetler, uluslararası kuruluşlar, mal ve hizmet üreticileri, ticari işletmeler ve özel hane halkı oluşturmaktadır. Kimi önerilerde piyasadaki tüm aktörler tabana dahil edilirken, kimilerinde ise merkez bankası ve hükümet organları verginin tabanına dahil edilmemektedir (Spahn, 1996: 24).

Uluslararası Sermaye Akımları, Trilyon ABD Doları

Şekil 1. Brüt Uluslararası Sermaye Akışının Boyutu*

Kaynak: McKinsey Global Institute, 2017: 1

*: Sermaye akışının boyutu; doğrudan yabancı yatırımları, kredi girişleri, portföy yatırımlarını içermektedir.

Vergi oranının daha önce değinildiği üzere, % 0,1 ile % 0,5 oranında advalorem şekilde uygulanması önerilmektedir. Tobin vergisinden elde edilecek gelir ise, uygulanan vergi oranına ve vergileme sonucu ortaya çıkan işlem hacmindeki daralma gibi faktörlere bağlı olarak değişebilecektir. Muhtemel bir Tobin vergisi uygulamasıyla, küresel boyutta elde edilebilecek vergi geliri düzeyine yönelik fikir sağlaması açısından yukarıdaki uluslararası sermaye akışının boyutuna ilişkin tablo incelenebilir. Görüldüğü üzere vergi gelirleri yönünden önemli bir potansiyel bulunmakla beraber, böyle bir verginin küresel düzeyde uygulanabilmesinin önünde çözülmesi gereken teorik ve pratik yönden birtakım problemler bulunmaktadır. Bunlar başlıca, gelirlerin nerede toplanacağı ve yönetileceği, indirim ve istisna gibi uygulamaların kapsamı ve vergilerin

uygulanması noktasındaki uluslararası yaptırımın kaynağının ne olacağına ilişkin konulardır. Ayrıca vergilemeye tabi işlemlerin, mükellefiyetin ve oranların küresel düzeyde bir uygulama açısından net olduğunu söylemek zordur.

Sermaye kaçışının önlenmesi ve azaltılması için düşük oran, geniş taban ve ikamet prensibi öngörülmüştür ancak buna rağmen türev piyasalardaki işlem hacminin % 70-90 arasında düşebileceği tahmin edilmektedir. Verginin vergiden kaçınma, sermaye çıkışı ve vergi cennetlerine yönelim gibi sonuçları önlemek adına küresel düzeyde ve iş birliği içinde uygulanması gereklidir. Ayrıca bu tür bir vergilemenin sermaye ve işlem maliyetlerini artırarak yatırımları olumsuz etkileyecek ve bu da ekonomik büyümeyi aksatabilecektir (Güler vd., 2012: 45,46).

Tobin vergisine gelir dağılımına etkisi açısından bakıldığında, ulusal sınırlar içerisinde uygulanan bir Tobin vergisinin gelir dağılımını iyileştirici etkisi sınırlı olacaktır. Öte yandan söz konusu vergi gelirlerinin düşük gelirli ülkelerde oluşturulacak projeler doğrultusunda bir fona dönüştürülmesi küresel düzeyde olumlu sonuç doğurabilir (Paul ve Wahlberg, 20002: 14). Ancak kredi marjı ve komisyon ücretleri gibi uygulamalarla verginin yansıtılabilir olması, vergi yükünün adaletli dağıtılmasını engelleyebilir.

Bankacılık Vergisi: Birçok farklı ülkede birçok farklı uygulama alanı bulan bankacılık vergileri, olası bir krizde vergi mükelleflerinin kurtarma masrafları ödemesinden önce, finansal kurumların sigorta mahiyetinde vergi ödemesi anlayışı temeline dayanmaktadır (Bird, 2015: 14). IMF (2010), iyi bir bankacılık vergisinin tüm finansal kurumlar tarafından ödenen (finansal kurumların türüne göre değişiklik gösteren), sabit nitelikte bir vergi olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu tür bir vergi uygulamasının finansal piyasalara istikrar kazandırılmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

Bankacılık vergisinde diğer finansal sektöre yönelik küresel vergi önerilerinden farklı olarak, banka karları ile bankerlerin elde ettiği kazançlar gibi kriterler dikkate alınarak vergilendirilme söz konusu olmaktadır (Bird, 2015: 13). Birçok AB ülkesinde uygulama alanı bulan bankacılık vergisinin oranları oldukça farklılık göstermektedir⁴. Securitize Market (2017)'nin araştırmasına göre; en büyük on bankanın 2015 yılındaki karlarının toplamı yaklaşık 758 milyar dolar olduğu düşünülürse, küresel bankacılık vergisinin sahip olduğu gelir potansiyeli de ortaya çıkmaktadır. Ancak diğer birçok küresel vergi önerisinde olduğu gibi, küresel bir bankacılık vergisi fikrinde de açık olmayan benzer hususlar bulunmaktadır. Öte yandan verginin komisyon ücreti gibi yollarla yansıtılabilir olması, vergilemenin gelir adaletinin iyileştirilmesi gibi sosyal nitelikli amaçları yönünden etkili sonuçlar doğurmayabilecektir.

Finansal İşlem Vergisi: Finansal piyasalara istikrar kazandırmak amacıyla önerilen bir diğer vergi ise, finansal işlem vergisidir. Bu tür vergiler, finansal araçlarla ilgili işlemlere uygulanmaktadır. Finansal araçların alım ve satımı veya türev piyasalarda gerçekleşen işlemlere yönelik uygulanabilmektedir. Dolayısıyla bu verginin; tahvil, hisse senedi, vadeli işlemler ya da döviz alım işlemleri gibi geniş bir yelpazesi bulunmaktadır (Brondolo, 2011: 4). Bu tür bir vergileme de esasen, spekülasyon sermaye hareketlerinin azaltılması, piyasalardaki kırılganlığın önlenmesi ve finansal istikrar sağlanması amacıyla yönelik gündeme gelen vergi önerileri arasındadır.

Finansal işlem vergisinin konusunu, finansal araçların alım ve satımı veya türev piyasalarda gerçekleşen işlemler oluşturmaktadır. Dünya üzerinde finansal işlem vergi adı altında birçok farklı vergi uygulaması bulunmaktadır. Söz konusu verginin mali açıdan değerlendirilmesi, vergileme tekniği gibi hususların küresel düzeyde vergileme fikri açısından açık olmayışı nedeniyle, çıkarım yapılabilmesi noktasında hayli sınırlıdır. Ancak diğer tüm finansal vergilerde büyük ölçüde olduğu gibi, böyle bir verginin uygulanması halinde verginin finansal hizmet kullanıcılarına yansıtılması muhtemeldir.

1.3. Diğer Küresel Vergi Önerileri

İnternet / Elektronik Ticaret Vergisi: Teknolojinin gelişiminin hızlanmasıyla beraber, yeni dijital dünyanın vergilendirilmesi için birtakım vergi önerileri gündeme gelmiştir. Bu öneriler kapsamında, internet giriş vergisi, e-mail vergisi, bant genişliği (bağlantı hızı) vergisi, bit (kullanım düzeyi) vergisi ve SMS vergisi gibi farklı isimlerde vergiler bulunmaktadır (Bird, 2015: 32). Bu tür vergiler; internet kullanımını caydırmak gibi bir amaç gütmeksizin, zengin ve yoksul arasındaki "dijital ayrımı" azaltmak amacıyla fon sağlamak amacıyla yönelik doğmuştur. Sağlanacak vergi gelirleriyle, yoksul ve düşük gelirli ülkelerde internet erişim hizmetlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Paul ve Wahlberg, 2002: 18).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesinin gerekçeleri arasında; (1) büyük ölçüde devletin kontrolü dışında üretici ve tüketicinin yer almasıyla vergi tabanının erimesi, (2) geleneksel mal ve hizmetlerle aynı özelliklere sahip malların vergi dışı tutulmasının adil olmayışı, (3) elektronik ticaretin vergilendirilmemesi halinde ticaretin verginin olmadığı bu alanlara kayması, (4) bu alanda vergilemenin olmaması durumunda internete erişimi olanların vergi ödemeyen, erişimi olmayan kesimin vergi ödemesinin adaletle uygun olmayışı ve (5) elektronik ticaretin büyük ölçüde aracılara kaldırarak maliyet avantajı elde etmesi gibi nedenler bulunmaktadır. Diğer taraftan, elektronik ticaretin vergi dışı tutulmasını isteyen görüş

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Bird, 2015: 14.

ise, bu alanın paketleme, kargo ve ulaştırma gibi yeni iş alanları doğurduğunu, düşük maliyetli hizmet sunduğunu ileri sürmektedir (Kargı ve Karayılmazlar, 2009: 34).

Küresel düzeyde önerilen internet vergisinin konusunu internet kullanımıyla ortaya çıkan veri miktarı oluşturmaktadır. Vergi yükümlüsünün internet kullanıcılarının oluşturduğu düşük miktarda bir vergileme sonucu, önemli düzeyde bir gelir elde edilebilecektir. Zira, Birleşmiş Milletlerin 1996 yılında yaptığı bir araştırma, söz konusu verginin uygulanmasıyla 70 milyar dolar gelir elde edileceğine işaret etmektedir (UNDP, 1999: 66). 1996 yılına kıyasla günümüz internet kullanımının payı düşünüldüğünde böyle bir verginin uygulanmasıyla sağlanabilecek gelir oldukça yüksek olacaktır. Öyle ki, 2016 yılı itibarıyla 7,4 milyara ulaşan insan nüfusunun % 46'sı (3,4 milyar insan) internet kullanıcısıdır (Kantar vd., 2017: 13). Vergileme sonucu sağlanacak gelir ile yoksul ve internet hizmetlerinden yararlanamayan kitlelere yönelik küresel ölçekte projelerin desteklenmesi mümkün olabilecektir.

İnternetin gelişimine paralel olarak, elektronik ticaret son on yılda on kat büyüyen bir sektör olmuştur. 2016 yılında elektronik ticaretin 1,6 trilyon dolarlık işlem hacmine ulaştığı ve büyümenin yıllar itibarıyla daha da artacağı beklenmektedir (Kantar vd., 2017: 16). Dolayısıyla küresel düzeyde uygulanacak bir elektronik ticaret vergisi, büyük bir gelir kaynağına işaret etmektedir. Ayrıca söz konusu vergi; bu alanın vergi dışı bırakılmaması, rekabetin tesisi, adil vergileme ve maliyet avantajının sağlanması gibi konularda yararlı olabilecektir.

Öte yandan gerek internet vergisi gerekse elektronik ticaretin küresel düzeyde vergilendirilmesi karmaşık özellikler barındırabilecektir. Vergilemenin konusu açık olmakla beraber; mükellefiyet, muafiyet ve istisna gibi konulara ek olarak, matrahın adil bir düzenle nasıl oluşturulacağı merak konusudur. Ayrıca internet gibi sınırları oldukça geniş bir olgunun, uluslararası düzeyde sağlıklı şekilde vergilendirilmesi karmaşık düzenlemeler gerektirebilir.

Aktarılmış Kazanç Vergisi: Tüm dünyada yaşanan dijital dönüşüm, beraberinde yeni iş alanları ve ticaret modelleri getirmiştir. Söz konusu dönüşüm karşısında, ulusal vergi sistemleri yetersiz kalmakta, bu ise vergilendirmeye dair küresel ölçekte önemli problemler doğurmaktadır. Dijital ekonomi kaynaklı vergisel sorunlar karşısında, geleneksel vergi sistemlerinin yetersizliği, ülkelerin yanı sıra OECD ve AB gibi kuruluşları da çözüm arayışına sevk etmiştir. Bu çözüm arayışının bir ürünü olarak doğan Matrah Aşındırma ve Kar Aktarımı (BEPS) Eylem Planı, vergileme yetkisine ilişkin boşlukların giderilmesi ve karın düşük vergili ülkelere yönlendirilmesinin önlenmesi amacıyla OECD tarafından yayınlanmış ve dijital ekonomi kaynaklı vergisel problemlerin tespiti ve çözümü birinci eylem planı olarak belirtilmiştir (Yıldız ve Günay, 2018: 4007).

İngiltere 3 Aralık 2014 tarihinde, söz konusu vergisel problemlerin çözümü amacıyla çok uluslu şirketler tarafından yürütülen ekonomik faaliyetlerden elde edilerek ülke dışına yönlendirilen kazançlara % 25 oranında vergi konulacağını duyurmuştur. Söz konusu vergilemeyle gelecek beş yıl içinde, 1,3 milyar Sterlin gelir sağlanacağı tahmin edilmektedir (Self, 2015: 333). Google vergisi olarak da bilinen bu verginin BEPS Eylem Planı'nın bir tamamlayıcısı olduğu düşünülmektedir (Picciotto, 2015: 239).

Küresel ölçekte uygulanacak bir aktarılmış kazanç vergisinin, çok uluslu şirketlerin agresif vergi planlaması uygulamalarının ve ülkelerin vergi tabanının aşınmasının önlenmesinde etkili olacağı düşünülmektedir. Örneğin; İngiltere'de kurumlar vergisinden yüksek olarak dizayn edilen aktarılmış kazanç vergisi karşısında şirketler, bu vergi yükünden kaçınmak adına işyeri açarak kurumlar vergisine tabi olmayı tercih etmektedirler (Gökçay ve Rençber, 2018: 131).

Küresel düzeyde aktarılmış kazanç vergisi uygulanması halinde, İngiltere örneğinden hareketle, söz konusu verginin iki olayın gerçekleşmesi halinde uygulama alanı bulacağı söylenebilir. Bunlardan birincisi çok uluslu şirketlerin, yerleştiği olmadığı bir ülkeye yönelik mal ve hizmet sunumu faaliyeti yürütmesi ve bu faaliyetin ilgili ülkede daimi işyeri kurmaktan kaçınmak amacıyla planlanması, ikincisi ise bir şirketin ekonomik özden yoksun faaliyetlerle vergisel avantajlar sağlamasıdır (Fitzgerald, 2016).

Söz konusu verginin küresel düzeyde uygulanmasıyla, özellikle çok uluslu şirketlerin, dijital ekonomi eksenli vergiden kaçınma tekniklerini kullanmasının azaltılabileceği söylenebilir. Böylece ülkelerin vergi tabanlarında yaşanan aşınma kısmen de olsa giderilebilecektir. İngiltere için söz konusu verginin gelecek beş yıl içinde, 1,3 milyar Sterlin gelir sağlayacağı tahmininden hareketle, önemli vergi geliri potansiyeli taşıdığı da belirtilebilir. Ancak diğer küresel ölçekte vergi önerilerinde olduğu gibi, verginin politika aracı olma işleviyle gelir sağlama işlevi çatışmaktadır. Zira, vergileme sonucu çok uluslu şirketlerin vergiden kaçınma girişimlerinin azalmasına paralel olarak, verginin gelir sağlama yeteneği de azalacaktır. Ayrıca, aktarılmış kazanç vergisinden beklenen agresif vergi planlamasını önleme işlevini sağlayabilmesi için vergi oranının, kurumlar vergisinden yüksek olması gerekmektedir. Dolayısıyla, uluslararası düzeyde vergi uyumlaştırması çalışmalarının ve iş birliğinin gerçekleştirilmesinin, bu verginin kendinden beklenen işlevleri küresel düzeyde yerine getirmesi açısından gerekli olduğu belirtilebilir.

Uluslararası Silah Ticareti Vergisi: Silahsızlanma savunucuları, tüm dünyadaki silah hacmini azaltmak ve barışçıl amaçları teşvik etmek adına uzun zamandır uluslararası silah ticareti önermektedirler. Aynı zamanda önemli bir gelir sağlayacağı düşünülen bu vergi fikri, Suudi Arabistan Hükümeti, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Planlaması Komitesi tarafından ve farklı kesimlerden gündeme getirilmiştir (Paul ve Wahlberg, 2002: 19).

Uluslararası silah ticaretine yönelik verginin temel amaçları, yüksek düzeyde kamusal zarar verebilecek silah ticaretinin hacmini azaltmak ve küresel düzeyde kalkınma ve silahsızlanma için gelir sağlamaktır. Ancak böyle bir vergi fikrinin uygulanmasında ortaya çıkan birtakım sakıncalar bulunmaktadır. Bunlar genel itibarıyla, vergileme politikasında yaşanabilecek uyum problemi ve kaçak silah ticaretinin artmasıdır (Brzoska, 2001: 149). Öte yandan, dünya silah ticaretinin 1990-2000 yılları arasındaki hacmi 25-30 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, % 5'lik bir verginin sağladığı gelir yaklaşık 1,2 milyar dolar olacaktır (Paul ve Wahlberg, 2002: 19).

Küresel silah ticaretinin yaklaşık 100 milyar dolar⁵ olduğu düşünüldüğünde, verginin önemli bir gelir sağlama potansiyeline sahip olduğu düşünülebilir. Vergi oranı % 10 olarak varsayıldığında, maksimum 10 milyar dolar gibi bir kazanç elde edilebilecektir (Brzoska, 2017: 4). Ancak söz konusu vergilemenin mali nitelikteki işlevlerini yerine getirebilmesi için, uluslararası düzeyde yaptırım gücü bulunan bir kuruluşça yönetilmesi ve devletlerin de bu kuruluşa bağlı kalması gerekmektedir.

Barış ve güvenlik gibi unsurların birer küresel kamusal mal olduğu gerçeğinden hareketle, bir küresel silah ticareti vergisinin söz konusu ticaretin hacmini daraltarak savaş ve uluslararası gerginlik gibi konulara dolaylı yoldan katkıda bulunacağı düşünülebilir. Aynı şekilde; söz konusu vergilemeden elde edilebilecek gelirle, yoksullukla mücadele, küresel barışa hizmet eden kuruluşların finansmanı gibi amaçlara hizmet edilebilecektir. Ancak bu vergilemenin söz konusu işlevlerini yerine etkin şekilde getirebilmesi için öncelikle; küresel iş birliği, yasadışı silah ticaretiyle mücadele ve silah ticaretinin açık olması beklenebilir. Diğer taraftan, vergilemenin yasadışı silah ticareti üzerinde işlem hacmini azaltması yönünden bir etkisi olmayacağı gibi, ters yönde de etkileyebilmesi muhtemeldir. Bu yönüyle söz konusu vergileme fikrinin barış, güvenlik ve dünyada yaşanan şiddet gibi olgular üzerinde çok etkili olmayacağı söylenebilir.

Dünya Ticareti Vergisi: Dünya ticaret hacminin, küreselleşmeye beraber önemli bir artış kazanması, uluslararası gelirleri artırma amacına dayalı olarak bu vergileme fikrini gündeme getirmiştir. Bu vergi önerisi ticaretin uluslararası sınırları aştığı mal ve hizmet ticaretine ilişkin gündeme gelmiştir (McMahon, 2001: 10). İlk olarak yaklaşık 40 yıl önce Brandt Komisyonu tarafından gündeme getirilen bu vergileme fikri, 1997 yılında New York Times gazetesinde William Evan tarafından yeniden ortaya atılmıştır. İnternet vergisi gibi bu vergi fikri de, vergilendirdiği faaliyeti azaltmak amacı gütmeksizin uluslararası gelirleri artırmayı amaçlamaktadır (Paul ve Wahlberg, 2002: 18).

2016 yılında dünyada mal ihracatı 2006'dan bu yana % 32 artarak 15,4 trilyon dolara ulaşırken, hizmet ihracatı ise % 64 artarak, 4,77 trilyon dolara ulaşmıştır (WTO, 2017: 13). Dolayısıyla her mal ve hizmete yönelik % 0,5 oranlı bir vergi tatbiki sonucunda, diğer faktörler göz ardı edilirse yaklaşık 100 milyar dolar vergi geliri elde edilecektir. Vergileme tekniği yönünden bakıldığında; verginin konusunu uluslararası mal ve hizmet ticareti oluşturmaktadır. Verginin mükellefi ise, söz konusu ticarete taraf olan gerçek ve tüzel kişiler olduğu söylenebilir. Ancak, verginin tarh, tebliğ, tahakkuk ve tahsilinin kim tarafından yönetileceği, nasıl kullanılacağı, verginin ödenmemesinin hukuki yaptırımlarının ne olacağı henüz net cevapları olan sorular değildir.

Öte yandan vergilemeden beklenen mali ve sosyal nitelikli işlevlerin yerine getirilebilmesi için, söz konusu vergi fikrini küresel iş birliğine dayalı olarak bütün ülkelerin uygulaması gerekmektedir. Aksi halde, uluslararası ticaret verginin olmadığı yerlere yönelebilecektir. Ancak küresel ticaretin büyük ölçüde gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirildiği düşünülürse, bu vergi gelir dağılımının iyileştirilmesi yönünden olumlu etkiler doğurabilir. Buna ek olarak gelişmekte olan ülkelerde yatırım kararlarının olumsuz etkilenmemesi de önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda küresel nitelikteki amaçlar çerçevesinde, ülkelerin mevcut şartlarına göre düzenlenmiş farklı küresel vergi tarifeleri uygulamasına gidilebilir.

Bahsedilen bu vergi önerilerinin yanı sıra, derin deniz balıkçılığı vergisi, uydulardan alınması düşünülen park vergisi, televizyon ve radyo gibi elektronik cihazların kullanım vergisi, uluslararası şirket karlarının vergilendirilmesi ve uluslararası reklamcılığın vergilendirilmesi gibi birçok farklı vergileme önerisine rastlamak mümkündür. Ancak çoğu küresel vergileme fikirlerinde olduğu gibi bunlara ilişkin de değerlendirme yapabilmek adına yeterli bilgiye ulaşmak henüz mümkün değildir.

Küresel ölçekte önerilen vergilerin mali ve sosyal nitelikli etkilerini özetleyerek, genel bir perspektiften bakıldığında; bazı vergiler küresel kamusal malların finansmanı ve küresel düzeyde gelir elde etmeye yönelik gündeme gelirken, bazıları ise küresel düzeyde olumsuz etkilerin azaltılması amacıyla yönelik kullanılması düşünülmektedir. İncelenen küresel ölçekli vergi önerilerinin önemli bir gelir potansiyeli olmasına karşın, sağlanan gelirlerin hangi amaçlarla kullanılacağı kesinlik arz etmemektedir. Ayrıca söz konusu vergi fikirleri önemli bir gelir vadetmesine karşın, hemen hemen çoğunun vergi tekniği

⁵ SIPRI tarafından 2015 yılı için küresel silah ticaret hacmi 91,3 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir.

yönünden açık olmayan tarafları bulunmaktadır. Aynı zamanda, söz konusu vergiler uygulandığı alandaki işlem hacmini daraltıcı etki gösterebilecektir. Bu durum özellikle, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Söz konusu vergileme fikrinin mali yönden bir diğer muhtemel etkileri ise; küresel düzeyde kayıt dışılığın artması, vergi yansımaları ve vergi kaçakçılığı gibi durumlara neden olabilmektedir.

Aynı zamanda iyi bir politika aracı olma işlevi taşıyan vergiler, küresel ölçekte uygulandığında çevreye zararlı faaliyetlerin azaltılması, spekülasyon sermaye hareketlerinin kontrol edilmesi gibi çeşitli amaçlara hizmet edebilecektir. Bunlara ek olarak, uygun şekilde dizayn edildiği takdirde gelir dağılımını iyileştirici özellikler sunabilecektir. Mevcut incelemeler doğrultusunda, özellikle karbon ve tobin gibi vergilerin objektif ve yansıtılabilir nitelik göstermesi gelir dağılımının iyileştirilmesi yönünden tartışılabilir sonuçlar sunmaktadır. Ancak bu tür vergiler; yeni bir gelir kaynağı özelliği taşıyarak, ülkelerin emek ve sermaye gibi alanlardaki vergi yükünü azaltması ve vergi planlaması yapması yönünden esneklik sunabilir.

Küresel düzeyde vergilerin uygulanması sürecinde karşılaşılabilecek güçlüklerin başında söz konusu vergilerin uluslararası düzeyde yönetilmesi gelmektedir. Küresel vergilerden beklenen başarının belirleyicilerinden biri de, maksimum sayıda ülke tarafından uygulanmasıdır. Zira, tek bir ülkenin dahi uygulamaması, başta rekabete ilişkin olmak üzere çeşitli sorunlar doğurabilir. Bunların yanı sıra, tüm ülkeleri söz konusu vergileri uygulamaya zorlayacak uluslararası bir organizasyonun tesis edilmesinin önünde, önemli idari ve hukuki güçlüklerin olacağı açıktır. Uluslararası bir organizasyonun varlığı, vergilemeden elde edilen gelirin adil ve sağlıklı yönetiminin de ön şartıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Dünyada küreselleşmeyle beraber daha sık gündeme gelen ve küresel ölçekte vergileme fikrinin doğmasına neden olan birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; yoksulluk, çevre ve insan sağlığı, iklim değişikliği, şiddet olayları ve krizlere neden olabilecek finansal risklerdir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere, birçok uluslararası nitelikli kuruluş söz konusu sorunlarla mücadele etmek adına çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar ise haliyle, küresel bir iş birliğine paralel olarak önemli bir finansman ihtiyacı doğurmaktadır. Bu bağlamda, önerilerden biri de küresel boyutta uygulanacak vergilerdir.

Birkaç tanesi dışında dünyada uygulama örnekleri bulunmayan küresel vergilemeler kapsamında; çevreye yönelik, finansal sektöre, internete ve silah ticaretine yönelik olanları gibi çeşitli öneriler bulunmaktadır. Söz konusu vergileme fikri temelinde küresel düzeyde yaşanan finansman ihtiyacı, yaşanan sorunlarla mücadele ve gelir adaletinin iyileştirilmesi gibi gerekçeler barındırmaktadır. Bu vergilerin kimi gelir sağlama amacına dayalı kurgulanırken, bazılarında ise olumsuz dışsallıkların azaltılması gibi sosyal nitelikli amaçlar ön planda tutulmaktadır. Anlaşıldığı üzere uygulanması önerilen küresel vergilerin mali ve sosyal nitelikli amaçları ve bu bağlamda beklenen birtakım sonuçları bulunmaktadır. Ancak küresel düzeyde uygulanması önerilen vergilerin etkisinin ulusal düzeyde uygulanan vergilerden daha karmaşık ve tahmininin güç olacağı açıktır. Ayrıca bu vergileme fikrinin önünde uluslararası düzeyde idari ve hukuki nitelikte zorlukların olması kaçınılmazdır. Bu zorlukların başında ise bu vergi önerilerini uygulayıcı uluslararası bir organizasyonun tesis edilmesi gelmektedir.

Küresel ölçekte uygulanacak bir vergileme, düşük miktar ve oranlarda uygulandığı takdirde dahi, küresel kamusal malların ve projelerin finansmanı gibi çeşitli amaçlara yönelik olarak milyarlarca dolar düzeyinde gelir sağlayabilmektedir. Gelir sağlamanın yanı sıra vergilemeye konu olan işlem hacminde daralma ve küresel düzeyde kayıt dışı ekonominin büyümesi gibi mali nitelikli etkiler doğurabilir. Doğabilecek olumsuz sonuçların minimize edilmesi adına küresel ve ulusal bazda vergi uyumlaştırma ve planlamaların yapılması, yaptırımların öngörülmesi ve hepsinden önemlisi de küresel düzeyde iş birliğinin yüksek ölçüde tesis edilmesi gerekmektedir.

Aynı zamanda önemli bir politika aracı olan vergiler, küresel ölçekte uygulandığında çevreye zararlı faaliyetleri ve finansal kırılganlıkları azaltmak başta olmak üzere çeşitli amaçlara yönelik kullanılabilir. Böylece küresel düzeyde ortaya çıkan birtakım problemlerin çözümünde vergiler, küresel bir politika aracı önerisi olarak gündeme gelmektedir. Söz konusu vergilemeyle, elde edilen gelirler yoksullukla mücadele, güvenlik ve halk sağlığı gibi konuların finansmanı doğrultusunda kullanılabilirliği gibi, gelir dağılımının iyileştirilmesi amacı doğrultusunda da doğrudan ve dolaylı işlevler barındırabilecektir. Özellikle karbon, uluslararası taşımacılık, hammadde ve uluslararası silah ticareti gibi vergi önerilerinin sosyal amaçlara dönük olarak gündeme geldiği söylenebilir.

Bu çalışmada küresel ölçekte önerilen vergilerin mali ve sosyal nitelikli sonuçları incelenmiştir. Küresel ölçekte önerilen vergilerin dünyada henüz birkaç vergi ve birkaç ülke dışında uygulanmaması, karşılaştırma yapılması ya da farklı noktalardan inceleme yapılmasını olanaksız kılmıştır. Ayrıca söz konusu vergilerin şimdilik bir öneri olduğu, bahsedilen mali ve sosyal nitelikli işlevlerinin sağlanabilmesi için öncelikle vergileme tekniği başta olmak üzere birçok hususun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Yine de, uygulamaya ilişkin teorik ve pratik yönden zorluklar bir kenara bırakıldığında küresel ölçekte önerilen vergilerin, gelir elde edilmesi ve küresel sorunlarla mücadele yönünden etkili olacağı söylenebilir.

Öte yandan unutulmamalıdır ki, vergilemeden beklenen sonuçlar göz önünde bulundurulması ve analiz edilmesi gereken birçok parametreye bağlıdır. Ayrıca söz konusu vergilerin küresel ölçekte uygulanacağı düşünüldüğünde çok daha farklı unsurlar ortaya çıkabilecektir. Ancak tüm bu bilgilerden hareketle söylenebilir ki; küresel ölçekte önerilen vergilerin vadedtiği başarının belirleyicisi, her şeyden önce küresel ölçekte tesis edilen yakın iş birliğidir.

Kaynakça

- Arıkboğa, A. (2001), "Tobin Vergisi Önerisi", *İstanbul Üni. İktisat Fak. Maliye Güncesi*, Sayı: 7, s. 37-45.
- Bird, R. M. (2015), "Global Taxes and International Taxation: Mirage and Reality", ICTD Working Paper 28: Summary.
- Brondolo, J. D. (2011), "Taxing Financial Transactions: An Assessment of Administrative Feasibility", *IMF Working Paper*, 11/185, Washington DC: IMF.
- Bruvoll, A. (1998), "Taxing virgin materials: an approach to waste problems", *Resources, Conservation & Recycling*, Vol. 22/1-2. s. 15-29, 1998.
- Brzoska, M. (2001), "Taxation of the arms trade: An overview of the issues", *Kyklos*, 57, 2004, s. 149-172.
- Brzoska, M. (2017), "Core Issues of an Arms Trade Tax", Participant Reflection, Stockholm Forum on Peace and Development 2017, Stockholm: SIPRI. Reprint of BA-03656-2017.
- Eser, L. Y. ve Birinci, N. (2013), "Global Vergi Önerileri ve Uygulanabilirlikleri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, 2013, s.177-195.
- Eskeland, G. S. ve Lindstad H. (2015), "Environmental taxation in the transport sector", *GGKP Third annual conference*, Venice, Italy, January 29-30, 2015.
- Fitzgerald, S. (2016), "Diverted Profits Tax – the new tax", <https://goo.gl/EPbwVS>, (10.01.19).
- IMF (2010), "A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector", <https://goo.gl/8b7kQ5>, (27.11.17).
- Gökçay, Ş. E. ve Rençber, A. (2018), "Aktarılmış Kazanç Vergisi Uygulaması (Diverted Profit Tax) ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi", Selçuk İpek (Ed.), *Maliye Araştırmaları* içinde, (s.119-134), Bursa: Ekin.
- Güler B., Keleş E. ve Uçar Ö. (2012), "Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması", <https://goo.gl/PVvz1y>, (08.12.17).
- Kantarci Ö., Özalp M., Sezginsoy C., Öztaşkın O. ve Cavlak C. (2017), "Dijitalleşen Dünyada Ekonominin İtici Gücü: E-Ticaret", *TÜSİAD*, Nisan 2017 Yayın No: TÜSİAD-T/2017, 04-587.
- Kargı, N. ve Karayılmazlar, E. (2009), "Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Y.2009, C.14, S.3, s.21-37.
- Kaul, I. (2015), "Global Public Goods", <https://goo.gl/jLBz1n>, (02.12.17).
- Keen, M., Parry, I. ve Strand, J. (2013) 'Planes, Ships and Taxes', *Economic Policy*, 28 (76): 703-749.
- Landau J.-P. (2005), "Reality or Pipedream?", *Public Policy Research*, 12 (2), s. 72–78.
- Marron, D., Toder, E. ve Austin, L. (2015), "Taxing Carbon: What, Why, and How", <https://goo.gl/qGpZC7>, (25.11.17).
- McKinsey Global Institute (2017), "The New Dynamics of Financial Globalization", <https://goo.gl/X6odme>, (08.12.2017).
- McMahon, F. (2001), "A Global Tax: Unworkable, Unnecessary and Dangerous", Vancouver: The Fraser Institute.
- Paul, J.A. ve Walberg, K. (2002), "Global Taxes for Global Priorities", Global Policy Forum, The World Economy, Ecology and Development Association (WEED) and The Heinrich Böll Foundation, March.
- Picciotto, S. (2015). "The U.K.'s Diverted Profits Tax: An Admission of Defeat or a Pre Emptive Strike?", *Tax Notes International*, January 19 - 2015, s.239-242.
- Saruç, N.T. (2009), "Global Çevre Vergilerinin Kalkınma Amaçlı Uygulanabilirliği" 5.Bölüm, A. Eker ve H.A. Şimşek, Küreselleşme ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:392, Ankara, s.110-124.
- Securitize Market (2017), "Information Brochure", <https://goo.gl/Ry1Pc6>, (09.12.17).

- Self, H. (2015). "The UK's New Diverted Profits Tax: Compliance with EU Law", *Intertax*, Volume 43, Issue 4, s.333-336.
- SIPRI (2017), SIPRI Yearbook 2017, <https://www.sipri.org/sites/default/files/2017-09/yb17-summary-eng.pdf>, (11.12.17).
- Spahn, P. B. (1996), "The Tobin Tax and Exchange Rate Stability", *Finance and Development*, Vol. 33, No: 2, s. 24-27, (June 1996).
- Uemura, T. (2007), "Exploring Potential of Global Tax: As a Cutting Edge-Measure for Democratizing Global Governance", *International Journal of Public Affairs*, Vol.3, s.112-129.
- UNDP (1999), "New technologies and the global race for knowledge", (UN, Human Development Report 1999 içinde), *New York: Oxford University Press*, s.57-72.
- United States Environmental Protection Agency (EPA), "Global Greenhouse Gas Emissions Data", <https://goo.gl/4qkvHf>, (08.12.2017).
- Wahl, P. (2006), "From Concept to Reality On the Present State of the Debate on International Taxes", *FES Briefing Paper*, June.
- World Bank (2017), <https://goo.gl/cdV1mH>, (04.12.17).
- WTO (2017), "World Trade Statistical Review 2017", <https://goo.gl/9xJWG9>, (10.12.17).
- Yıldız, B. ve Günay, H.F. (2018), "Türk Vergi Hukuku Ekseninden Dijital Ekonomiye Genel Bir Bakış", *III. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi Bildirileri*, s.4004-4012.

Extended Abstract

Aim and Scope

Global taxes has been proposed for many reasons including, to reduce global warming, financial instability, environmental pollution. Global taxes, considered to be a means of solving problems on a global scale, have financial and social consequences. Global taxes can be an important source of income for purposes such as reducing poverty, measures for public health, reducing environmental pollution and emissions. This points to the financial aspect of global taxation. On the other hand, taxes are also a powerful policy tool. For example, the proposed global carbon tax application can be effective in reducing harmful activities to the environment. In addition, global taxes can also be effective in reducing income inequality in the world if they are designed appropriately. From a general framework, this is the social aspect of global taxes. From this point of view, the aim of this study is to evaluate the taxation on the global scale from financial and social perspectives.

Methods

The qualitative research utilized in this study, the documentary screening method and descriptive analysis were used. Additionally, a series of theoretical and descriptive evaluations were made on what kind of financial and social effects would occur if the proposed taxes were applied on a global scale.

Findings

The taxes proposed on a global scale have the potential to provide significant income. With this income, improvement in issues such as combating poverty, security and public health can be achieved, as well as projects that will contribute to solving problems at the global level. It can also serve a variety of purposes, including reducing environmental harmful activities and financial vulnerabilities. However, despite the significant revenue potential of these tax proposals, these taxes may have a constricting effect on the transaction volume in the area in which they are applied. This can affect the development processes of developing countries in particular. The other possible effects of the idea of taxation on the financial aspect are the increase of informality at the global level and the increase of tax reflection and tax evasion.

Additionally, given that the taxes proposed on a global scale are not applied outside a few countries, it is obvious that it has many issues to be clarified. In addition, there are important administrative and legal challenges in the face of the establishment of an international organization that will force all countries to implement such taxes.

Conclusion

On the basis of the idea of taxation on a global scale, there are reasons such as the need for financing at the global level, the struggle for the problems and the improvement of the income justice. While some of these taxes are based on the purpose of generating income, others are based on social purposes such as reducing negative externalities. Therefore,

global taxes that are proposed to be implemented have financial and social quality objectives and some expected results in this context. However, it is clear that the impact of the taxes proposed at the global level will be more complex and difficult to predict than the taxes applied at the national level. Moreover, it is inevitable that there are administrative and legal difficulties at the international level in front of this idea of taxation. Nevertheless, if the theoretical and practical difficulties are ignored, it can be said that the proposed taxes on the global scale will be effective in terms of generating income and combating global problems. However, the determinant of the success of the proposed taxes on the global scale is the close cooperation established on the global scale, first of all.